

Husserl fenomenolojisinin imkanı

Deniz Hasacebi*

Öz

Fenomenolojinin kurucusu olarak görülen Edmund Husserl kendi döneminin bilimsel gelişmelerine temel olabilecek bir felsefe ya da yöntemin temelini atmıştır. Makalenin ilk bölümünde Husserl'in ortaya attığı fenomenolojik yöntemin ortaya çıktığı felsefi arka plan tarihsel olarak gösterilmeye çalışılmış, ikinci bölümde ise naturalizm ve pozitivism gibi 20.yüzyılın popüler düşünce akımlarındaki indirgemeci tutum ve dar empirik bilgi anlayışına karşı Husserl'in eleştirisi incelenmiştir. Fenomenolojik yöntemin detaylı bir sunumu yapıldıktan sonra Husserl'in Kant idealizminden kurtulma iddiasına Theodor W. Adorno tarafından yapılan eleştiri sunularak Husserl fenomenolojisinin Platon'un idealar düşüncesine çok benzer bir tablo sergilediği gösterilmiştir. Son bölümde ise Husserl fenomenolojisi epistemolojik bir analize tâbi tutulmuş ve Husserl'in fenomenolojik yöntem hipotezindeki varsayımsal temelin çok büyük olduğu gözlemlenmiştir. Bu varsayımlardaki çelişkiler ortaya konularak hipotezin epistemolojik ve ontolojik temelini zayıflığı gösterilmeye çalışılmış ve genel olarak varsayımsal önermelerin fazla olduğu sistem ya da yöntemlerin problemlerini Husserl'in fenomenolojik yönteminde de görmek mümkündür. Nihai olarak Husserl fenomenolojisinin imkanı olduğu alanlar gösterilmeye çalışılmıştır. Bütün bilgi alanına temel olacak bir felsefenin kuruluşu iddiası ile yola çıkan Husserl, bilimin teorik ve pratik alanlarında uygulanması neredeyse imkansız bir yöntem ile felsefe dünyasına girmiştir. Bu çalışmada Husserl'in fenomenolojik yöntemi her bilgi alanına temel olmak yerine öznenin deneyiminin merkezde olduğu bazı bilimlerde kullanılarak salt duyu verilerine dayalı pozitivist bilimden daha başarılı sonuçlar verdiği iddia edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fenomenoloji, Husserl, bilimsel pratik, epistemolojik analiz, varsayımsal temel

The possibility of Husserl's phenomenology

Abstract

Edmund Husserl, who is seen as the founder of phenomenology, laid the foundation of a philosophy or method that could be the basis for the scientific developments of his time. In the first part of this article, the historical and social context in which Husserl's phenomenological method emerged is shown. In the second part, Husserl's critique against the reductionist attitude and narrow empirical knowledge understanding in 20th century popular thought movements such as naturalism and positivism has been examined. After a detailed presentation of the phenomenological method, the criticism of Husserl's claim to get rid of Kant idealism was presented by Theodor W. Adorno and it was shown that Husserl's phenomenology exhibits a very similar picture to Plato's idea of ideas. In the last part, Husserl phenomenology was subjected to an epistemological analysis and it was observed that the hypothetical basis of the hypothesis was very large. By revealing the contradictions in these assumptions, the weakness of the epistemological and ontological basis of the hypothesis has been tried to be shown, and it is possible to see the problems of systems or methods in which hypothetical propositions are high in general in Husserl's phenomenological method. Finally, the areas where Husserl phenomenology is possible have been tried to be shown. Husserl, who set out with the claim of establishing a philosophy that will be the basis of the whole field of knowledge, entered the world of philosophy with a method that is almost impossible to apply in the theoretical and practical fields of science. In this study, it is claimed that Husserl's phenomenological method is used in some sciences where the experience of the subject is at the center instead of being the basis for every field of knowledge, and it gives more successful results than the positivist science based on pure sensory data.

Keywords: Phenomenology, Husserl, science practice, epistemological analysis, hypothetical basis

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü,
E-posta: d.hasancebi@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8541-4063

Giriş

Aydınlanma sonrasında Avrupa, Kartezyen akıl yürütme temelinde eleştirel felsefe geleneğine evrilirken dönemin bilimsel çalışmalarının başarılarıyla birlikte naturalizm düşüncesi güçlenmeye başlamıştır. Descartesçı modern felsefe, şüphe ile başladığı serüvenini özne merkezli nesnellik nosyonu ile kesinliğe ulaştırmıştır. Diğer taraftan naturalist-realist düşünce Sanayi Devriminin toplumsal ve iktisadi etkisiyle beraber epistemolojik düzlemde kendi kesinlik alanını yaratmıştır. Rasyonalizm-naturalizm kutuplarında hareket eden felsefe Kant'ın başlattığı fenomen-numen dualizmi ile birlikte dışarıdaki nesnenin bilgisine² erişim yolu kapandığından, bilimden gücünü alan naturalizm tarafına yönelmiştir. Bilgi teorisini somut bilimsel kazançlara dayandıran naturalist anlayış 19.yüzyılın sonlarına doğru felsefenin tüm alanlarında güçlenmiştir. Tarihsel olarak bu bağlamdan hareketle makalemizde Edmund Husserl'i üç bölümde inceleyeceğiz. İlk bölümde Avrupa bilimlerinin krizinin felsefi-toplumsal kökenini ve fenomenolojinin çıkış cümlesi olan “kesin bilimsel felsefe olmak” hedefi arasındaki bağlantıyı göstereceğiz. İkinci bölümde Husserl'in epistemik sistemini ve fenomenolojisinin cevapladığı soruları inceleyeceğiz. Son olarak Husserl'in fenomenolojik yönteminin imkanını tartışacağız.

1. Aydınlanmadan 20. yüzyıla felsefe

Descartes'ın bilginin imkanı için sunduğu idealist çözüm dış dünyanın kendisi hakkında dualizm sorununu yaratmıştır. “Görme duyusu nesnelere doğrudluğu konusunda bize koklama ya da işitme duyularından daha az güvence vermez, halbuki eğer anlama gücümüz (a priori bilgiler) araya girmese ne hayal gücümüz ne de duyularımız herhangi bir şey konusunda bize asla güvence vermeyecektir” (Descartes, 2020, s. 43). Duyusal bilginin güvenilir olmadığını iddia eden Kartezyen idealizm, bilimsel gelişmelerin ve Sanayi Devriminin ezici realist doğa anlayışı karşısında eleştiriye uğramıştır. Benzer şekilde özne merkezli idealizm, bilimin ilk evrelerinde önemli katkı sağlamışken, deney ve gözlemin bilimsel metotlarda derinleşmesi ile beraber çözümlenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Descartes sonrası Newtoncu fizik anlayışının somut başarılarının rasyonel temelini kurmaya çalışan Immanuel Kant'ın epistemolojisi Husserl'i anlamak için önemli bir noktadır.

Deneyimin a priori imkanını özne merkezli bir çerçevede kalarak çözüme ulaştırmaya çalışan Kant, Hume'un nedensellik eleştirisi için “beni dogmatik uykumdan uyandırdı” yorumunda bulunmuştur. Zihindeki anlama yetisinin kategorilerini temellendirmek için *ben-bilincinin* her insanda bulunduğunu ve bu bilincin içkin olarak bütünlük ve birlik kavramlarını içerdiğini savlamıştır. Doğa hakkında tutarlı önermeler ve ölçümler yapan bilimin başarısı gerçek bir olgu olduğundan Kant bu olayın kendisinden ve birlik-bütünlük halindeki ben-bilinci kavramından hareketle bilgi teorisini kurmuştur. Bununla beraber dışarıdaki nesnelere değiştiğini ve tarihsel olarak bu nesnelere hakkındaki bilginin de değişip evrildiğini gözlemleyen Kant, nesnelere hakikatinin insana görünenden başka bir şey olduğunu iddia etmiştir. Çünkü eğer nesnenin hakikatine erişebilmek mümkün olsaydı nesne hakkındaki düşüncelerin³ değişmesi mümkün olamazdı. O halde nesnenin *kendinde şeyi* olarak bir numen ve bir de nesneden bilince duyular vasıtası ile gelen fenomenler söz konusudur. Fenomenler bilince görünen veri olarak numenden duyu yoluyla aktarılır. Böylece bilgi iki kategoriye ayrılmış olur.

Karma karışık duyu fenomenleri bilinçte var olduklarına göre bilinçte ve herkeste var olan ben-bilinci nasıl oluşmuştur? Fenomenler kendi başlarına fotoğraf kareleri gibi olduğundan bu fotoğraflar arasındaki bağlantıların nasıl kurulduğunu ispatlamak gereklidir. Deneyimsel/duyusal bilgi fenomenler arasındaki bağı kurmayı başaramaz çünkü bu bağlantılar

² Kendinde şey olarak nesnenin bilgisine

³ Burada nominalizm konu dışıdır çünkü değişen şey sadece nesnelere isimleri değildir. Gözlemlenebilen cevheri ve arızî yapılarıdır.

empirik olarak elde edilen bilgilerden değildir. Özne soyut olan bu kavramları ancak transandantal bir çıkarım şeklinde bilir. (Kant, 1929, s. 121) Ben-bilinci bir bütünlük ve birlik düşüncesini içerdiğinden bilinçte birliği sağlayan bağıntılar var olmak zorundadır. Bu bağıntılar *a priori* olarak anlama yetisinde var olan kategorilerdir (Özlem, 2012, s. 94). Nicelik, kiplik, ilişki ve nitelik başlıkları altında 12 kategoriden bahseden Kant duyu deneyiminin imkanını bu bağıntılar vasıtası ile zihne indirger. Yani nesnenin özneye karanlık olan numeninden bilince görünen ham veriler kategoriler vasıtası ile işlenir. İşlenen bu verilere öznenin erişimi ise *a priori* bir şekilde gerçekleşir. Bu şekilde doğa yasası *a priori* sentetik bir bilgi türünde var olur. Ancak buradaki sorun numen ile fenomen arasında tam bir tekabuliyetin var olup olmadığıdır. Çünkü Kant'a göre dış alem hakkındaki bilgi yalnızca yukarıda betimlediğimiz şekilde gerçekleşebildiğinden numene yani kendinde şeye ulaşma imkanı yoktur. Bu noktada önemli bir hususu göz önünde bulundurmamak gereklidir. Kant kendi felsefi sisteminde nesne ve özne arasındaki ontolojik bir ayırmadan bahsetmez. Yani burada nesnenin öznenin farklı bir ontolojik varlık olduğuna değinilmez. Bununla beraber nesnenin kendi ontolojik varlığı ile zihinde var olan fenomenin varlığı arasında da bir ontolojik bir ayırım söz konusu değildir. Sonuç olarak fenomenlerin yegane araç olarak nesne hakkındaki bilginin kaynağı olması ve bunun dışında kalan kendinde şeyin bilgisinin aklî olarak mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır.

19.yüzyılın sonlarına doğru deney ve gözlem metodunun bilimsel alanlarda büyük bir ilerlemeye yol açması sebebiyle Kant'ın dualizmi eleştirilmeye başlanmıştır. Şöyle ki numenin bilgisine erişilememesine rağmen doğa hakkında tutarlı önermeler oluşturmak nasıl mümkün olmuştur? Başka bir ifade ile doğa hakkında yapılan bilimsel çalışmaların tutarlılığından hareketle neden nesneyi kendinde şey ve fenomen olarak iki kategoride incelemek zorundayız? Bunun yerine nesneyi yalnızca olduğu gibi görünen ve kendinde şey alanı diye bir şeyin olmadığı şeklinde incelemek daha doğru değil midir? Bu durumun bir sonucu olarak salt empirik ve deterministik bir bilgi anlayışı yani naturalizm tekrar gündeme gelmiştir. Numen ile fenomeni *birleyip* duyular vasıtası ile bilince aktarılan fenomenleri nesnenin hakikî bir görüntüsü olarak kabul eden naturalistler “görünen nesnenin görünen değişimleri” için yalnızca “algılandıkları şekilde vardır” görüşünü savunmuşlardır. Bilimin esası değişimin dinamiklerini tespit etmek olduğundan, değişimi salt görüneye indirgeyen doğal bakış ile beraber bilimsel bilginin felsefi temeli sağlanmıştır.

Felsefenin bilimselleşmesiyle beraber salt olguya dayalı bir bilgi anlayışı deney ve gözlem alanı dışında kalan akıl yürütmeleri saf dışı bırakmaya çalışmıştır. Naturalizm doğayı deterministik bir makineye benzettiğinden ve bu doğanın içinde var olan insan türünü de makinenin bir bölümü olarak kabul ettiğinden insanın tüm bilişsel süreçleri de deneysel psikolojinin bir alt dalı olarak varsayılmıştır. Bilginin psikolojiye indirgenmesiyle tüm transandantal süreçler yok sayılmıştır. Hatta Hans Reichenbach ile başlayan bu süreçte metafizik gibi felsefe alanları “boş sözler” olarak görülmüş ve felsefenin görevinin, bilimsel yöntemler ile hareket edip yeni keşiflerdeki felsefi sorunları gidermek olduğu iddia edilmiştir. Bu bakış sadece epistemoloji alanında değil etik, ahlak, siyaset, ontoloji⁴ vb. alanlarda da etkili olmuştur. “Tanrı'nın ölümü...yalnızca Tanrı'nın değil, varlık, idea, töz, öz, özne, nesne vb. her türlü kendinde varlık düşüncesinin de ölümü, yani metafizik düşünce biçiminin inandırıcılığını yitirmesi anlamına gelir... Böylece fenomen numen ayrımı ortadan kalkar ve fenomenler dünyası hem hakiki hem de gerçek dünya haline gelir” (Küçükalp, 2008, s. 84).

Toplumun merkezine yerleşen bilim ideolojisi dokunulmazlığını ilan ederek diğer bilgi alanlarında da tahakküm kurmaya başlamıştır. En özgürlükçü iddialara sahip düşünürler dahi bilimin dokunulmazlığı ve üstünlüğüne boyun eğmiştir. Toplum ve iktisadî yapıyı şiddetle eleştiren Marx, Engels gibi düşünürler dahi bilimin üstünlüğü konusunda değerlendirmelerde

⁴ Materyalist bir temele sahip olan naturalizm ve pozitivistizm göre ontoloji için tek çıkar yol soyut olanları dışlama ile mümkündür. Yani madde tek gerçektir.

bulunmuş, antropoloji alanında Levi-Strauss klasik metotlar yerine deney ve gözleme dayalı bilimsel yöntemleri ön plana çıkarmıştır.

Kant sonrası epistemolojik krizi, empirik temelli naturalist-pozitivist kanada geçerek aşmaya alışan Avrupalı düşünce okulları, yeni paradigmanın toplumsal sonuçlarını iki dünya savaşından sonra acı bir şekilde görmüştür. Naturalist paradigma tüm varlığı makine gibi algıladığından duygusuz, donuk ve metafizikten uzak bir evren tasavvuru içerisindeki toplumun değerleri empirik bir metaya dönüşmüştür. Bu dönüşümün yarattığı gerginlik toplumları savaşa sürüklemiştir. Bilimsel gelişmelerin sağladığı teknolojik silahlar savaşın yıkım gücünü arttırmıştır. Savaş görmüş bir filozof olan Husserl salt duyu temelli felsefenin insanı duyuusal bir alıcıya (reseptöre) dönüştürdüğünü ve pozitivist düşüncenin pozitif bir insanı, yani *salt olgudan ibaret olan bir varlığı*, yarattığı sonucuna varmıştır. Bu nedenle Husserl naturalist-pozitivist düşüncüyü tekrardan ele alıp insanî olan bilim ve felsefe arayışına girmiştir.

Matematik geçmişi güçlü olan Husserl yeni bilgi teorisini bilimsel alanlardaki kesinlik⁵ seviyesinden daha yüksek rasyonel bir zeminde kurmanın gerekli olduğunu düşünmüştür çünkü rasyonel idealist geleneğin geçmişten gelen şüpheci problemlere cevap verebilmesi gereklidir. Bu bağlamda Husserl tüm bilgi sahasına temel olacak bir yöntemin inşasının ancak apaçık/kesin bir bilgi ile mümkün olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Husserl'in *yönelimsellik* fikrini miras olarak aldığı hocası Brentano da felsefenin, doğa bilimleri ve sağın (exact) bilimler ile aynı yöntemi kullandığını buna binaen naturalizme düşmeden de kesin bilimsel bir felsefenin mümkün olduğunu iddia etmiştir (Fréchet, 2020, s. 105). Deęiřken olan deneysel yöntem böyle bir amacı ifa edemez. "Felsefenin yöntem olarak kesin bilimlere göre olması, onların yöntemini model olarak alması, ilke olarak bütün bilimlerde⁶ aynı olan yönetime göre yapılan kesin bilimlerdeki⁷ çalışmaları yalnızca ileriye götürmesi ve tamamlaması asla söz konusu olamaz" (Husserl, 2003, s. 54).

2. Husserl fenomenolojisi ve idealizm eleştirisi

Öncelikle felsefe literatüründe Husserl üç evreye ayrılarak incelenmiştir ancak fenomenolojik yöntem ve bilgi konusu tüm dönemlerde işlendiğinden bundan sonraki bölümlerde herhangi bir döneme odaklanmayıp dönem ayırmadan kendi eserleri ve diğer kaynaklara dayalı bir sunum verilecektir. Dışarıdaki nesnenin bilgisi hakkında Kant'ın önerdiği çözüm nesnenin gerçekliğine erişim imkanını yok ettiğinden ya da nesnenin hakikati için yalnızca fenomenal alemi tek yol olarak sunduğundan, Husserl için öncelik nesnenin öz gerçekliğine yani transandantal gerçekliğine ulaşmaktır. Ancak bu iş kolay değildir çünkü insan paradigmatik bir bilince sahip olduğundan yaşadığı her gün tecrübe ettiği ve başkaları tarafından maruz bırakıldığı bir bakışa sahiptir. Husserl bu paradigmatik bakışa "doğal bakış/tavır" (die natürliche Einstellung) ismini vermiştir (Husserl, 2001, s. 42). Kendi döneminin baskın paradigması naturalizm olduğundan bu durumun natural/doğal bir tavır olduğunu iddia etmiştir. Yalnız buradaki doğal kavramı kelimenin ilk anlamı kastedilerek kullanılmamıştır. Doğal tavır naturalist duyumcu bir düşünce siteminin ürünü olarak insanda var olan tavra işaret etmektedir. Doğal bakışa sahip kişi fizik, kimya, tıp vb. alanlarda ilerleme sağlayabilir. Deneysel yöntem ile kendini yanlışlayarak ya da doğrulayarak bilimlerde derinleşme sağlayabilir. Kendi çevresi ve tecrübesi ile sınırlı insan, dışarıdaki nesnelere arasında ilişkiler kurabilir. Nesnelere hakkında hükümlere varabilir. Dış alem hakkında edindiği bilgi gittikçe artabilir. (Husserl, 2003, s. 46-47). Bütün bu bilgiler öznenin deneyim ve tecrübesi dahilinde gerçekleşir. Yani öznenin gündelik yaşamında karşılaştığı nesnelere öznenin bilincine doğrudan bir yansıması olan fenomenler/tecrübeler sadece özne tarafından bilinen şeylerdir. Öznenin yaşantı dairesinde

⁵ Bilimin dili ve yöntemi matematikselidir ancak bilginin doğrulama bağlamı deneyseldir. Matematikğin aksine deney ve gözlemin kesinlik seviyesi ise mutlaklık içermez.

⁶ Burada "bilim" kelimesi felsefe dahil tüm bilgi alanlarını kapsar.

⁷ Naturalist-pozitivist anlayışa göre kesin bilimler kastediliyor.

olmayan nesnelere özne için yoktur. O halde özne sadece kendi yaşantısına bağımlı fenomenleri bilir. “Yalnızca fenomenler bilen özneye verilmiştir, bilen özne, kendi yaşantılarının dışına hiçbir zaman çıkamaz ve asla onların dışına uzanamaz” (Husserl, 2003, s. 48). Bu durumda bilgi yalnızca öznenin bilincine indirgenmiş olur. Nesnelere dair başka bir şey yoktur. Diğer bir ifade ile nesnelere ancak algılandıkları zaman var olur. Husserl doğal bakışı bu noktada çelişkili bulur çünkü naturalizm genel geçer bilgilerin varlığını ve deterministik doğa yasalarının gerçek olduğunu iddia eder. Yasaların fenomenal bağıntılar olduğunu savlayan doğal tavra sahip özne, algılamadığı nesnelere için geçerli olabilecek bir bilgiye nasıl sahip olabilir? Diğer bir ifade ile kendi fenomenal dünyasına hapsolmuş bir bilinç, kendisine aşkın olan hakkında nasıl hüküm verebilir?

Husserl bu noktadan hareketle pozitivistlerin iddia ettikleri “bilgi alanı bilimin keşifleri ile sınırlıdır” düşüncesini eleştirir. *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe* isimli kitabında Husserl şöyle ifade eder: “eleştirel analizimizi, felsefe yapan doğa araştırmacılarının daha çok popüler olan düşüncelerine değil, bilimsellik zırrhları içinde ortaya çıkan bilginlerin felsefesine yöneltiyoruz. Özellikle de ekzakt bilim olma düzeyine kesin şekilde ulaştığını sanan yöntem ve disipline” (2021, s. 43). Maddeci pozitivistizmin insandan bağımsız bir dünya varsayımı üzerine kurulduğunu ancak bu savın temelsiz bir varsayım olduğunu görmekteyiz. O halde insana düşen ilk görev Kartezyen bir yöntemle her şeyden şüphe etmektir. Sahip olduğu naturalist-pozitivist paradigmanın bilgilerini eleştirmeli ve “bilgi eleştirisi hiçbir şeyi önceden verilmiş olarak varsaymıyorsa, başka bir yerden incelemeksizin alamayacağı, ilk kez kendisinin kendisine sağladığı bir bilgiyle başlaması gerekir” (Husserl, 2003, s. 56). Bu nedenle Husserl bütün bilgi sahasının temelini apaçık ve kendisinden şüphe duyulamayacak bilgiler üzerine inşa edilmesini önerir. Fenomenlerden başka bir şeyin görülmesi mümkün olmadığından bu apaçık bilgiler yine bir fenomen olmalıdır (Husserl, 2003, s. 63).

Apaçık olan bu bilgilere ulaşma yöntemine geçmeden önce Husserl’in diğer bir sorusunu nakletmemiz gerekir: “fenomen ile nesnenin öz gerçekliğinin tam olarak birbirlerine tekabül ettiklerini nasıl bilebiliriz”? Yani dış gerçeklikte var olan nesnenin bir temsili olarak zihinde var olan fenomenler doğal bakışın iddia ettiği gibi kesin olarak birbirlerine uygun mudur? Doğal tavır bilgi ile nesne arasındaki bağıntıyı kesin olarak kurduğunu nasıl iddia edebilir? Bu sorular ışığında Husserl, kesin bilginin olanaklılığı problemini gündeme getirmiş ve bilimsel alanların bu probleme cevap sunmadığı sonucuna varmıştır (Husserl, 2003, s. 64). Bununla beraber Husserl’e göre bilgi süreçlerini deneysel psikolojiye indirgemek, doğal tavrı bu sorulardan kurtaramaz çünkü her bilimde olduğu gibi genellemeler yapan psikolojizmde de fenomenal dünyanın sınırları aşılır.

Öte yandan, psikolojizmi savunan düşünürler, geçersizliğini birkaç kelimeyle gösterebileceğimiz varsayılmış bir aksiyom ileri sürerken yanıldılar: Psikolojik olsun ya da olmasın, her genel gerçeğin, doğru yargı için bir kural oluşturmaya hizmet ettiği tamamen açıktır. Ama bu bize yalnızca anlamlı olasılık konusunda değil, aynı zamanda psikolojide temelleri olmayan yargı kurallarının gerçek varlığı konusunda da güvence verir. (Husserl, 2001, s. 55)

Yukarıda bahsettiğimiz üzere aşkın olan hakkında yorum yapmak mümkün olmadığından bilgi ile aşkın olan arasında bağlantı yine kurulamamaktadır. Aşkın olan bilince aşkın olan her şeydir. Fenomenlerin bilinçte var olan öz bilinç ile beraber kendilerine aşkın olan başka bir nesne hakkında nasıl bir bilgisi olabilir? Örneğin bazı özel madeni taşları incelediğinizde belirli kategoriler oluşturmak durumunda kalırsınız. Bu sınıflar ve kategoriler vasıtası ile yeni incelemeye alınan taşlar için belirli yargılara varılır. Bu yargılar deneyler ile test edilip doğrulanma ya da yanlışlanma süreçleri ile oluşur. Ancak sonuç olarak yargılar genel ve külli özelliklere sahip olmak zorundadır. O halde bu külli/tümel ifadelerin altında tikel ve tekil varlıklar (örneğe göre taşlar) olmak zorundadır. Bu şekilde tüm taşları ya da birçoğunu kapsayabilecek bir bilgi ortaya konulmaktadır. Doğal tavra sahip özne için bu süreç doğrudur. Husserl ise bu noktada doğal tavrın “bilince aşkın olan taşlar” hakkında “doğru bilgi”ye sahip

olunabileceğini varsaymakla eleştirmiştir. Henüz hiçbir surette fenomenal olarak bilince görünmemiş olan nesnelere hakkında bu genel yargılara varmak imkansızdır ya da doğal tavrın hakim olduğu bilimin de felsefi bir bilgi temeline sahip olması gerekmektedir. Öyleyse bilgi teorisi nasıl kurulmalıdır?

Apaçık fenomenlerin elde edilmesi tüm bilgi sistemlerinin başlangıcı olmalıdır. Fenomenler öznenin yaşamı ile sınırlıdır ve o yaşamın getirdiği bilgiler bilinçte yer edinmiştir. Bu fenomenler toplumun paradigması ve bireysel alışkanlıklar tarafından kirletildiğinden fenomenin “özüne dönüş” gereklidir. Bu noktada fenomenin “kendisine” yönelip diğer düşünce ve algılardan uzaklaşmak gerekir. Husserl’in paranteze alma ve indirgeme olarak isimlendirdiği yöntem ile yönelinen fenomen haricindeki diğer tüm fenomenleri bilinçte kenara almak mümkündür. Diğer fenomenlerden ayrılan öznenin, üzerinde tefekkür etmek istediği fenomen yalnız başına bilinçte durur. Özne bu fenomen üzerinde betimlemeler ve refleksiyonlar yapmaya başlar. Bu işlemi sonsuz defa gerçekleştirme imkanına sahip olan özne sonunda fenomenin özüne apaçık bir şekilde ulaşabilir. Öze ulaştığını fark etmesini ise kör birisinin görmeye başlamasına benzeten Husserl bu olgunun şüphe edilemeyecek bir derecede kesinlik içerdiğini savlar.

Fenomenlerin özünü görülemeye başlayan öznenin ilk hedefi “ben”i tam olarak bilmektir. Ben dediğimiz şey apaçık bir şekilde vardır. Kimse kendi benliğinden şüphe duymaz. “Bilincin kendisinin varlığı için hiçbir reel varlık gerekli değildir” (Lyotard, 2007, s. 33). Başka bir deyişle “ben Ahmet’im” diyen özne yarın “ben Ahmet değilim” ya da “ben yokum” diyemez. Bu bilgi apaçık bir şekilde bilinçte vardır ve bundan daha açık bir bilgi yoktur. O halde bilgi teorisi benin gerçek özelliklerini kavrayarak işe başlamalıdır. En açık ve seçik olan “ben” fenomeninin gerçek özsel nitelikleri epokhe/paranteze alma işlemi ile bilinçte tezahür eder. Böylece “ben”in inşası tamamlanmış olur. Kant’ın zihin için önerdiği kategoriler dış alem hakkındaki bilginin imkanını oluşturuyorken Husserl benzer bir tavırla “ben”in gerçek özelliklerinin bilinmesiyle dışarıyı hakkında doğru teşhislerde bulunulabileceğini iddia eder. Şöyle ki insana kendisinden daha yakın ve apaçık başka bir şey yoktur. Bunun bir sonucu olarak en yakınındakini bilemeyen şey, dışarısını hiçbir şekilde bilemez ancak unutmamak gerekir ki Husserl dış alemin varlığını reddetmez ve tüm fenomenlerin ilk kaynağını öznenin deneyimleri olarak kabul eder.

Ayrıca içine alınan gerçek anlamı budur: bilincin bakışını kendine yöneltir, bu bakışın yönünü döndürür ve dünyayı askıya alarak, ben’in hakikatini kendisine saklayan örtüyü kaldırır. Askıya alması (epokhe), ben’in olduğu şey olarak, yani dünyayla “sarmaş dolaş” olarak ve somut içeriğinin de içinden şey’in belirlediği *Abschattungen* akışı olarak kaldığını ifade eder. (Lyotard, 2007, s. 34)

Husserl’in fenomenolojik yöntemi beş aşama şeklinde özetlenebilir:

1. Epokhe: doğal tavrıdan gelen bütün empirik ve metafiziksel varsayımları matematikte olduğu gibi paranteze almak.
2. Fenomenolojik indirgeme: Varsayımların olmadığı saf bir halde varlığın kendisini görüleme
3. Refleksiyon: Epokhe ve indirgemenin sonra nesnenin anlamı bütün refleksiyonlara açılmıştır. Özne bilince verilmiş nesnenin (ağaç, masa, ben vs.) saf hali üzerinde, o nesnenin bilinçteki tüm fenomenlerinde var olan değişmez bir özünü bulana değin refleksiyon yapmaya başlaması.
4. Özü görüleme: nesnenin değişmeyen saf cevherini, hakikatini kavramak. Öznenin dışarıda algıladığımız masa aynı şekilde kalmaya devam ederken masanın özneye önceden görünmeyen bütün gizli yönleri apaçık bir şekilde keşfedilmesi.
5. Betimleme: nesnenin özü hakkında betimlemeler yapmak. Özne saf olarak görülediği fenomenin özünü başka bireylere aktarmak için betimlemeler yapar. (Kearney, 1986, s. 21)

Nesnelerin özünün betimlemeler vasıtasıyla diğer öznelere aktarılmasıyla insanlık sürekli şeylerin kendisi hakkındaki bilgisini artıracak ve böylece bu bilgiler üzerine sağlam ve sarsılmaz bilgi alanları oluşturulabilecektir (Husserl, 2008, s. 107-108). Empirik bilimlerde de bu şekilde kendilerine sağlam bir felsefi zemin bulabileceklerdir. Husserl fenomenolojisinin Platonik idea düşüncesi ile yakınlığı bağlamında salt bir idealizme kapı araladığını iddia eden

Theodor W.Adorno, Husserl fenomenolojisini kökensel olarak eleştirir. Adorno Husserl fenomenolojisinin yeni bir sistem kurmadığını ve idealizm bataklığından kurtulmadığını iddia ederek fenomenolojik yöntemde realist bilgiye yer olmadığını savlamıştır.

Adorno *Husserl ve İdealizm Problemi* isimli makalesinde genel olarak Husserl hakkında tarihsel bilgi vererek Husserl'in felsefesinin temelini dönemin gözde felsefi hipotezleri ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışmıştır. Hocası Brentano'nun Husserl üzerindeki etkisi büyük olduğundan, Husserl'in transandantal/idealist çizgiden kurtulmadığını ve fenomenolojinin asil bir temsilcisi olmadığını öne sürmüştür. Husserl, dönemindeki psikoloji temelli rölatif bilgi teorilerine karşı, nesnel ve kesin bir temele sahip, transandantal olmayan bir epistemoloji kurma hedefiyle eleştirel bir felsefeye yapmaya başlamıştır. Psikolojinin bilginin nesnel önermelerine (mantıksal ve matematiksel) ulaşabilmesinin mümkün olmadığını düşünmüştür. Rölatif epistemik standartların her durumda ortaya çıkması felsefenin kesin bir bilim olarak ortaya çıkmasına engel teşkil etmiştir. Benzer şekilde birey merkezli psikolojik epistemik analizlerin, bilginin oluşumunda Kant'a atıfla transandantal yapısı ve bu yapının "idealizmden kaynağını alması" nedeniyle Husserl, idealizmin ana sütunlarını yıkma girişiminde bulunmuştur. Adorno, Husserl için "psikolojizme saldırısı, öznenin, ne kadar soyut olursa olsun, 'dünyevi' varoluştan türetilen ve bir 'dünya' varsayan her türlü mefhumuna yönelmiştir. Ona göre, kartezyen ego bile hala 'dünyanın bir parçası'dır" (Adorno, 2020, s. 187).

Husserl'e göre pozitivistlerin temel önerme olarak aldığı *verili gerçeklik* düşüncesi reddedilmelidir çünkü bu hipoteze göre dış alem (external world) hakkındaki bilginin doğrudan ve değişmeden duyu vasıtası ile algılanmasının temelinde "zihinlerin birliği" varsayımı yatar. Zihinlerin birliği kısaca, her insanın bir nesneden aynı şeyi algılaması ve "ben" in bu süreçte herhangi bir dehaletin olmaması şeklindedir. Bütün zihinler tek bir zihin gibi hareket ettiğinden bu isim verilmiştir. Ancak böyle bir varsayım Husserl'e göre temelsizdir. Bununla beraber matematiksel hakikatler gibi öznenin bağımsız olan bilgiler için *ideal birlik* durumu Husserl için problem teşkil etmez çünkü bu hakikatler dış alemden salt duyu yolu elde edilmez aksine düşünce/zihin aleminde var olurlar. Ancak ekseriyetin görüşüne göre, matematik ve mantıksal hakikatlerin nesnelliğini ispat etme yolu, ideal birlik sayesinde mümkündür. Adorno anti-idealist hedefleri olan Husserl'in bu noktadaki tutumunun bütünüyle çelişkili olduğunu iddia eder çünkü Platon'dan itibaren gelen matematiğin (aslında geometrinin) diğer bilgilerden arındırılması niyeti⁸ ve zihinlerin birliği varsayımının kabul edilmemesi ile beraber gelen real-ideal ayrımı, aslında bütünüyle idealist bir yaklaşımdır. "Husserl'in Platoncu gerçeklik atfettiği özler, gerçekte, olgularla, zaman ve mekan içinde oluşturulan dünyayla herhangi bir ilişkiden bütünüyle yoksun özlerdir" (Adorno, 2020, s. 185). Hem idealizme karşı olup hem de idealist bir yöntem söz konusudur ki Adorno bu durumu "kendi saçından tutup bataklıktan kurtulma çabasına" benzetir (Adorno, 2020, s. 179). İdeal gerçeklikler bizim üretmediğimiz ancak mutlak anlamda onay gören şeylerdir ve Husserl bunlara "kategorik önsezi/öngörü" ismini vermiştir. Kategorik önseziler vasıtası ile elmayı algılamak için gerekli yönelim, odaklanma ya da niyet gibi bir eylem sonucu insanda farkındalık oluşur. Bu farkındalık niyet ve yönelime bağlı olduğundan içinde "ben" i barındırır ancak oluşan kavram ve önermelerin nesnelliği korunmuş olur. Bu bağlamda niyet herhangi bir rölatiflik barındırmadan hakikate ileten bir eylemdir denilebilir. Adorno'ya göre kategorik öngörü iddiası *bilinç analizi* ve *kendinde şey* düşüncelerinin zorla evlendirilmesinden başka bir şey değildir. Bu teorinin temelinde yeni bir fenomenolojik buluştan söz edilemez.

Anti-idealist bir çıkışla meydana atılan Husserl dış dünyanın var olduğunu kabul ederken "nesnelerin özlerinin görülmesi" düşüncesiyle tekrardan idealist çizgiye kaymıştır çünkü özler değişmez mutlak gerçeklerdir. Mutlak gerçeklik ise nesnelliğin kaynağıdır. Bütün öznenin erişebildiği bu özler sadece fenomenal alemde yani bilinçtedir. O halde şöyle bir

⁸ Husserl de bu tutumu devam ettirmiştir.

iddiada bulunmak çok tutarsız değildir: Plato'nun idealar alemi Husserl'e göre öznenin bilincidir denilebilir. Bütün öznel bilinçlerinde belirli fenomenolojik yöntemleri kullanarak, nesnelere algıladıklarından çok daha gerçek bir şekilde bilebilirler.

Adorno bu mutlak nesnellik arzusu ve hakikatin bilince indirgenmesini idealizmin zirvesi olarak yorumlar (Adorno, 2020, s. 187). Öznenin töz olarak kabul edilmesine karşı çıkan Husserl mutlaklık arayışı nedeniyle tekrardan her şeyi öznenin bilincine indirgemek durumunda kalmıştır ve böylece Adorno'ya göre Husserl fenomenolojisinde “bilincimizin öznel verilerinin tüm bilgimizin nihai kaynağı olduğu ve bu yüzden de her temel felsefi analizin, bilincin bir analizi olması gerektiği yönündeki eski idealist ilkedden başka bir şey yoktur” (Adorno, 2020, s. 188).

Son olarak Adorno yöntem eleştirisine Husserl'in özleri görülemez düşüncesine fenomenolojik olmayan bir yoldan erişmesini eleştirir. Şöyle ki şeylerin kendisine yönelmek yerine bazı önerme formlarından mantıksal çıkarımlar yaparak elde ettiği “kategoriyal görüş/öz görüşü” terimlere dair bir tartışmadan başka bir şey değildir (Adorno, 2020, s. 184). Husserl, kendi iddiası gereği bütün bilgi alanına temel sağlayacak fenomenolojik yöntemi, kendi bilgi teorisinde dahi kullanmıyorsa bu büyük iddianın baştan sorunlu olduğunu gösterir. Başka bir ifade ile Husserl'in fenomenolojik yöntemin kendisini, fenomenolojik özü görülemez metodu ile keşfetmediği için ya da buna dair herhangi bir ifade olmadığından çelişik bir görüntü ortaya çıkmıştır.

3. Pratik ve teorik bilimler ile Husserl fenomenolojisinin varsayımları

Bilimleri temelde iki kategoride toplayabiliriz: teorik ve pratik. Sosyal, fen ya da tıp alanlarında tümevarım ve tümdengelim⁹ olmak üzere iki temel yöntem vardır. Tümevarımsal yaklaşımda doğadaki tekrarlanan olaylar ya da nesnelere arası ilişkiler gözlemlenir. Bu olgular arasında bir örüntü olduğu fark edilirse tekil olan olgulardan tümel bir önermeye varılır. Bu önermeye hipotez ya da doğa yasası denilir. Tümdengelimli yöntemde ise doğada ayrıntılı gözlemler yapılmaksızın belirli önermeler ortaya atılır. Sonra bu önermeler deney ile test edilir. Deney sonucu tutarlı olan önermeler doğru olarak kabul edilir ve hipotezlere dönüşür. Bütün önermelerin test edilebilme imkanı var olmak zorundadır yoksa *bilimsellik* unvanına sahip olamazlar çünkü bilim temel olarak empirik doğrulanabilme ve dolaylı olarak yanlışlanabilme üzerine kurulmuştur. Empirik gözlemin özneye bağlı olmadan nesneyi olduğu gibi yansıttığı kabul edilmiştir. Yani öznenin deneyimi özneye ait kişisel bir bilgi değildir. Başka bir özne aynı olaydan aynı sonucu çıkarabilir ve böylece bilim için nesnellik kazanılmış olur. Nesnellik sağlandığına göre herhangi bir öznellik artık bilim dairesinde barınmaz. Husserl burada resimlediğimiz empirist bilgi tabanlı bilimin rasyonel ve ideal bir bilgi tabanında da mümkün olduğunu iddia etmiştir (Husserl, 2008, s. 97-104). İdeal düzlem olarak bilinci seçen Husserl bilimin bilim olabilme imkanının tümevarım ya da tümdengelim olarak değil doğal bakışın dışlanması ve paranteze alma işleminin gerçekleştirilmesine bağlı olduğunu savlar:

1-Bilim ancak ve ancak, duyusal bilginin ilk halindeki verileri reddeder ise,

2-Duyu deneyiminin verilerini korursa,

3-Bu verileri daha üst bir gerçeklik olan bilinçte idealize ederse (Marcuse, 1965, s. 225) bilim payesi alabilir. Günümüze kadar evrimsel ve devrimsel olarak ilerleyen bilim aslında Husserl'in burada çizdiği tablonun dışarısında kalarak başarılı olmuştur. Çünkü Husserl'in resmettiği Platonik tablo mutlak gerçekliğe ve şeylerin kendisine yönelmiştir. Eğer böyle bir yönelim olsaydı bilim insanlarını dışarıda deney ve gözlem yapmaya başka bir ifade ile tümevarımsal metoda hangi *telos* yönlendirebilirdi? Elin tuttuğu bakır madenini işlemek ve onda deneyler yapmak yerine bu madenden algıladığı fenomen ile yetinip bilincinde madenin sahip olduğu özleri ve arzuları keşfetmeye çalışır ve dış gerçeklik ile bağını koparırdı. Sonuç

⁹ Bunların alt başlıkları dahil olarak.

olarak ilerleme gerekleŒmezdi. Benzer Şekilde Husserl'in ideal aleminde epokhe ve indirgeme yaparak Şeylerin özlerini keŒfetmeye çalışan özne herhangi bir nesnenin özünü keŒfetmesi durumunda araŐtırmasını sonlandırmak durumunda kalır çünkü zler mutlak ve değişmez hakikatlerdir. Nesnenin hakikatini keŒfeden kişi için araştırma sona ermiŐtir. Pratik dünyadan bakıldığında fenomenolojik yöntem ile keŒfedilen yeni bilgiler çok dar ve sınırlı bazı alanlar için geçerlidir çünkü epokhe ve paranteze alma gibi metotların fen bilimleri gibi deneyin temel rol aldığı alanlarda uygulanabilmesi imkansızdır. Eğer fen alanında epokhe yapılarak araştırmacının alıŐkın olduğu bakış açısı deėiŐmiŐ olur denilirse bu bilimin i dinamiğine aykırıdır ve mugalataadır çünkü Husserl'in doğal bakış dediği Şey empirik temelli bilgi anlayıŐıdır. Öznenin alıŐkın olduğu doğal bilimsel bakışın onu gerçeklikten uzaklaŐtırdıėı iddia edilmiştir. Halbuki burada araştırmacının koruması gereken tek bakış empirik kaynaklı bakıŐtır. Husserl dönemin buhranlarından etkilenip bilimi günah keçisi ilan ettiğinden bilimin kendi dinamiklerini görememiŐtir.

Farklı bir eleştiri noktası da epistemik standartlar üzerinedir. Bütün epistemoloji teorileri belirli varsayımlar üzerine kuruludur. Husserl'in bilgi teorisi temel olarak bazı aksiyomlara/belitlere dayanır. Herhangi bir birey bu aksiyomları kabul etmediği takdirde Husserl'in epistemolojisi devre dışı olur. Aksiyomlar tanımları gereği öncesiz öncüller olarak bilgi sahasında var olurlar. Söz gelimi "iki nokta arasından ancak bir doğru geçer" aksiyomu, klid geometrisinin en temel aksiyomlarından biridir. Matematikçiler uzun yıllar boyunca bu aksiyomun dayandığı temeli göstermek için çaba sarf etmiŐlerdir ancak bu çaba sonuŐsuz kalmıştır. Tüm teorilerin belirli varsayımlara dayanmak zorunda olduğu herhangi bir varsayıma gerek duymadan apaçık Şekilde ortadadır. Bu bağlamda Husserl epistemolojisinin sahip olduğu varsayımlara değinmenin önemli olduğunu düŐünüyoruz. Husserl'in fenomenolojik yönteminde Şeylerin bilgisine kesin olarak ulaŐmanın yolu Őu varsayımları kabul etmeden mümkün değildir:

- Özne kendi deneyimlediği evre tarafından kuŐatılmıŐtır. Çevrenin zorunlu kıldığı bakış öznenin Őeyler hakkındaki bilgisini belirler.
- Nesnelerin ve değişen tüm dış dünyanın değişmeyen bir hakikati ya da cevheri(essence) vardır.
- Nesneden¹⁰ bilince aktarılan fenomenler, nesnenin numenini gizli bir Şekilde kendinde barındırır.
- Empirik bilgi bu hakikatleri/zleri keŒfetmek için yeterli değildir. Nesnelerin özlerini ancak akıl ile bilinç aleminde keŒfedebiliriz.
- Herhangi bir bilgi sistemi mutlaka kendisinden Şüphe edilemeyecek derecede apaçık olan bilgiler üzerine kurulmalıdır.

Bu varsayımlar olmadan Husserl fenomenolojisi imkanlı grnmemektir. Öncelikle Husserl'e göre dış alem (aşkın olan dünya) vardır ve ben varım; bunu sorgulamak beyhude bir uėraŐtır. Husserl bu noktada realist bir tutum sergilemiŐtir ancak nesnelerin "göründükleri gibidirler" iddiasının arkasından gitmemiŐtir. Bir araştırmacının izlemesi gereken yol bu varsayımları kabul edip "epokhe ve paranteze alma" ile hakikatin peşine düŐmektir. Örneğin bir fizikçinin ilk yapması gereken Şey kendisini çevreleyen empirist-pozitivist epistemik cemaatin bakış açısından kurtulmaktır. Böylece deneyimlediği Őeylerde tarafsız bir Şekilde bilgi sahibi olabilir. Yani hiçbir n kabul olmaksızın nesneyi algılamaya çalıŐmalı ve deneyi tam bir tarafsızlık ile gerçekleŐtirmelidir. Ancak pratikte böyle bir deney mümkün müdür? Çünkü Husserl'in önerdiği gözlem metodu aslında *paradigmatsız* bir gözlemidir. Biraz dikkat edildiğinde görülecektir ki Husserl bir Şeyi daha varsaymıŐtır; *paradigmatsız gözlem*. Thomas Kuhn teorik olarak böyle bir deneyin mümkün olmadığını iddia ederek tüm gözlemlerin bir hipotez/teori üzerine olduğunu savlamıştır. Doğanın bize "hazır paketlenmiŐ bilgi" sunmadığını

¹⁰ Nesne dışarıda somut bir Şey olmak zorunda değildir, "ben" gibi soyut Őeyler de olabilir.

ve elde ettiğimiz verinin bilgiye dönüşmesi sürecinde paradigmanın etkisini vurgulayan Kuhn paradigmanın etkisini bir adım öteye geçirerek tüm gözlemin paradigmatik olduğunu iddia eder. Başka bir deyişle bilim insanı paradigmatik bir gözlük takar ve gözlüğün izin verdiği renk tayflarını ve biçimlerini görür. Aynı nesneye bakan iki farklı gözlüğe (paradigmaya) sahip kişi iki farklı olayı algılar ve bu tüm olağan bilim süreçlerinde böyledir. Masterman bu durumu şöyle özetler: “bir paradigmanın analogik olarak kullanılan somut bir resim olması gerekir çünkü bir görme biçimi olması gerekir” (Mastermann, 2017, s. 105-108). Görme biçimi boyutunda bir farklılık Wittgensteinci dilsel görelilik hipoteziyle harmanlanarak bütünüyle Rölatif olan bilim teorilerine kapı aralar. Bilimin “sosyal inşası” tezi Kuhn’un bu iddiasını merkeze alarak karşımıza çıkar. Sosyal inşanın merkezinde yatan düşünce zihnimizin düşünmeden arı (Tabula rasa) olmadığı ve Kant’çı anlamda numen-fenonem ikileminde bizzat zihnin fenomene benzeyen bir bilgi yaratmasıdır. Bu bağlamı sosyal faktörleri devreye sokarak zihni de etkileyen faktörlerin olduğunu iddia eden inşacı tez epistemolojiyi bilişsel konumdan toplumsal konuma indirir ve Sosyo-Epistemoloji yeni bir bilgi teorisi olarak ortaya çıkar. Fakat Husserl’in hedefi böyle bir epistemoloji değildir. Sosyo-Epistemolojinin rölatif bilgi anlayışı yerine mutlaklık ve nesnellik arayışında olduğundan Husserl’in hedeflerine ulaşamadığı açıktır. Araştırmacının sahip olduğu paradigmatik bakışı kenara bırakması şöyle dursun paradigmatik olmayan bir bakış pratik olarak mümkün değildir. Ayrıca bir araştırmacıyı sahip olduğu doğal bakıştan uzaklaşması için yani epokhe yapması için harekete geçirecek bir motivasyon ya da neden yoktur. Çünkü araştırmacı hali hazırda doğal bakışla her şeyi doğru olarak kavradığını düşünür. Bu sanısından(!) uyanması için bir problem ile karşılaşması gerekir ancak taktığı gözlükle göremediği şeyleri zaten bilmiyordur. Başka bir ifade ile kırmızı renkte bir gözlüğe sahip araştırmacı kırmızı renkteki cisimleri göremez. Görmediği cisimlerin ne olduğunu da merak etmez ve onun için sorun teşkil etmezler. Ancak gözlüğü çıkardığı zaman onları görür ve peşlerine düşer. Başka bir araştırmacı bu nesnelere hakkında bilgi verdiğinde de durum değişmez çünkü esas teşkil eden gözlem ve deneydir. Yani kırmızı gözlüklü kişiden delil istenildiğinde diğer araştırmacı delilleri sadece karşı tarafın anlayacağı şekilde sunabilir. Gözlüklü araştırmacının anlama alanı ise zaten kırmızı gözlük ile belirlendiğinden sadece boş kelimeler duymakla kalır ve kırmızı nesnelere varlığına geçerli bir delil olmadığına kanaat getirir. Bu örnek ile Platon’un *mağara alegorisi* neredeyse aynıdır (Pietersma, 2000, s. 75). Hakikati görmek gölgeleri değil şeylerin özüne bakmakla gerçekleşir. Bu bakış değişimi için paradigmanın zincirlerinden kurtulmak gereklidir. Hakikati gören kişi diğerlerinin de özleri görmeleri için yardım eder. Sonuç olarak Husserl’in fenomenolojisinde, özne için epokhe yapmak gerekçelendirilmemiştir (Şan, 2010, s. 19).

Çok defa deneylerin bir ön fikre sahip olmadan yapılması gerektiği söylenir. Bu mümkün değildir; böyle bir şey yalnızca deneyi verimsiz kılmakla kalmaz, istense bile böyle bir şey yapılamayacaktır. Her insan kendi içinde bir anlayışı taşır ve bundan kolay kolay kendisini kurtaramaz. Örneğin bizim kendi dilimizi kullanmamız şarttır, hâlbuki dilimiz önceden edinilen fikirlerle yoğrulmuştur ve başka türlü olmasına da imkân yoktur. Bunlar önceden edinilmiş bilinç-dışı fikirlere ve diğerlerinden bin kere daha tehlikelidir. Bilinçli birtakım fikirlerle bunlara müdahalede bulunarak zorluğu büsbütün artırıyor olabilir miyiz? Zannetmiyorum, bu gibi fikirlerin daha ziyade terazinin öteki ucuna konan ağırlık yahut birer panzehir görevi göreceklerini sanıyorum. Çoğunlukla bunlar birbirleriyle çarpışacaktır ve böylece bizi olaylara başka açılardan bakmaya itecektir. Bizi özgürleştirmek için bu kadarı yeter; efendisini seçebilen insan köle değildir (Poincaré, 2019, s. 145).

Nesnelere bir hakikatinin olduğu düşüncesinin delili nedir? Husserl bir matematikçi olduğundan ve Platoncu evren anlayışını temel aldığından böyle bir varsayımda bulunmuştur ve evrenin özü matematiksel bilgi gibi kesin ve apaçık bir şekilde özneye görünür olabilir düşüncesine varmıştır. Peki eğer biz matematiksel önermelerin ve aksiyomların da uzlaşım olduğunu gösterirsek Husserl’in bu iddiası yanlışlanmış olmaz mı? Meşhur matematikçi Henri Poincaré aritmetik hariç tüm matematiksel bilginin aslında bir uzlaşım üzerine inşa edildiğini iddia etmiştir. Şöyle ki Öklid geometrisinin ilk üç aksiyomunu yanlışlayan Riemann ve

Lobatchevsky geometrileri farklı aksiyomlardan hareketle aynı fiziksel gerçeklikler hakkında tutarlı ve deneylerle uyumlu sistemler geliştirmiştir. Örneğin Öklid geometrisinde üçgenin iç açıları 180° derece iken Lobatchevsky geometrisinde 180° 'den küçük Riemann'da ise büyüktür. Mantıksal olarak bu üç önerme aynı anda doğru olamaz. Ancak fiziksel olarak her üç önerme de doğru sonuçlar veren deneylerle test edilmiştir. O halde matematik gibi kesinlik ve mutlaklığın olduğu varsayılan bir alanın rölatif ve uzlaşımsal olduğu sonucuna varılabilir. Husserl'in ideal matematiksel evren düşüncesi mutlaklık ve nesnellik için bir araç olmak yerine uzlaşım ve rölatifliğin kaynağıdır. Nihayetinde Husserl fenomenolojisi hedefinin tam tersi bir sonuçla karşı karşıyadır.

Husserl'in bilgi sistemini apaçık bilgiler üzerine inşa etme girişiminin başka eksik yönleri de vardır. Apaçıklık kavramı tanımı gereği bütün öznel için geçerli olmalıdır. Hangi epistemik standart olursa olsun özne apaçık bilgiyi kavrayabilmelidir ancak Husserl'in iddia ettiği apaçık kavramlar epokhe ve paranteze alma prosedürleri gerçekleştirilmeden kavranamazlar. Bu nedenle Husserl'in apaçıklık düşüncesi nesnel değildir, aksine görecelidir. Eğer apaçıklık göreceli ise apaçık olmanın dereceleri var mıdır? Her özne kendi sahip olduğu dereceden belirli apaçık kavramları idrak eder diyebilir miyiz? Epokhe ve paranteze alma işleminden sonra fenomenlerin üzerine refleksiyon ve betimlemeler yapılır. Böylece apaçık hakikatler keşfedilmiş olur. Apaçıklık için Husserl "kör bir insanın görmesine" benzetme yaparak (2003, 65) bu bilgilere ancak gören birisinin erişebileceğini savlar. Bu noktada apaçıklığın gösterim problemi ortaya çıkar çünkü görmeyen birisine diğer duyuları vasıtası ile nesnenin arazlarından (hacim, kütle vb.) belirli seviyede bilgi verilebilir ancak görme duyusuna bağlı olarak renk, form vb. arazlar hakkında ne bir bilgi iletimi ne de empirik olarak algılama mümkündür. Kör olan kişi bu arazlara dair hiçbir fenomene sahip olamaz. Sonuç olarak doğal bakışa sahip insanlar Husserl'in bu apaçık kavramlarının var olduğuna nasıl ikna olabilir? Bir önerme ya da kavramın apaçık olduğunu ispat etmek de mümkün değildir çünkü bir şey için ispat gerektiriyor ise bu onun apaçık olmadığına işaret eder. Başka bir ifade ile apaçık olan bir şey görünür/bilinir olmak için başka bir bilgiye ihtiyaç duymadığı için apaçıktır. Öyleyse Husserl fenomenolojisi apaçık kavramların varlığına dair bir ispat yapamaz fakat Husserl bu yöntemin rasyonelliğini ispat etmek için binlerce sayfa yazı kaleme almıştır.

Son olarak nesnelere gelen fenomenlerin, numenin yani özün tüm özelliklerini kendinde barındırması gereklidir. Çünkü fenomen bilinçteki tek bilgi kaynağıdır. Bu fenomenlerden hareketle, Husserl'in fenomenolojik yöntemi ile bilişsel eylemlerde bulunarak özlerin keşfi ya da "özü görüleme" mümkündür. Fenomenlerin peçesi bu yöntem ile kaldırılarak hakikatlere ulaşılır. Eğer fenomen numenin/özün özelliklerini tamamen taşımaz ise öz görüleme mümkün olamayacaktır. Benzer şekilde fenomenlerin, numenin özelliklerini taşımasının gerek olmadığı iddia edilirse, bu durumda nesne ve bilinç ikilemi oluşur. Bu bağlamda Husserl'in Kant'a dualizm eleştirisi anlamsız olur. Bu nedenle yukarıda zikredilen (c) önermesi varsayılmak zorundadır. Sonuç olarak Husserl fenomenolojisi bütün bilgi alanlarına temel olma hedefine ulaşamamıştır. Fenomenolojik yöntemi kendisine çevirdiğimizde tutarlı bir sonuç alamayız. Şöyle ki fenomenolojik yöntem, fenomenolojik yöntem ile elde edilen bir metot değildir. Husserl de yukarıda saydığımız varsayımların hiçbirine fenomenolojik bir metot ile varmamıştır. Bu nedenle bu varsayımların apaçık önermeler olduğu iddia edilemez.

4. Husserl fenomenolojisinin imkanı olduğu alanlar

Fenomenolojik bilgi yönteminin kullanılabilmesi bazı alanlar mevcuttur. Husserl'in iddiası gibi tüm bilime temel olmak yerine sosyoloji, psikoloji vb. alanlarda yeni bakış açılarının keşfine ön ayak olduğu bir gerçektir. Özellikle bilinç ve öznenin deneyiminin temel faktör olduğu psikolojide deneysel temelli mekanik anlayışın erişemediği özne merkezli bakış önemli bir değişim yaratmıştır. 20.yüzyılın pozitivist düşünce akımı psikoloji alanında da kendini

göstermiş ve insan tıpkı doğa gibi mekanik bir varlık olarak tasavvur edilmiştir. Davranışsal psikoloji alanı gibi deneysel bilgi alanlarında insan bilinci hesaba katılmadan katı eylem-gözlem-teori düşüncesi hakim olmuştur. Bilişsel bir varlık olan insanın durumlara göre yaptığı fiiller gözlenmiş ve insan bu eylemlerin sığ gözlemi ile değerlendirilmiştir. Başka bir ifade ile öznenin kişisel deneyimi görmezden gelinmiştir. Önemli olanın dışarıdaki doğa ve gözlem yapılabilen alan olduğu kabul edilmiştir. Bu bakışın bir sonucu da öznenin sabit bir cevher olduğudur. İnsan mekanik bir varlık olduğundan tüm insanlar aynı ve tek bir cevherdir. Nicelik olarak fazla cevherler olsa da bu cevherlerin doğa hakkındaki deneyimi de aynıdır. Fenomenolojik yöntem ile bilişsel bir varlık olan insanın deneyiminin öznenin özneye değişebileceği tespit edilmiştir. Tüm öznelere tek bir bilinç olarak kabul edilmeyip her bir öznenin farklı bir deneyime sahip olabileceği öne sürülmüştür. Husserl'in başarılı olduğu konulardan biri bilincin tek ve aynı bir töz olmadığı savıdır. Bilincin analizi için dışarıdaki olgular yerine öznenin bilincine dönmek gereklidir. Öznenin deneyiminin esas alınmasını bir örnekle açıklayalım: Bir kişi terziye gider ve kendi ölçülerine uygun bir ceket siparişi verir. Birkaç gün sonra tekrardan terziye uğrar ve ceketini denemek ister. Terzi ceketin hazır olduğunu söyler ve ceketini sunar ancak ceketin bir kolu yoktur. Müşteri ceketin bir kolunun olmadığını söylediğinde terzi cekte bir problem olmadığını ve müşterinin cekte uygun bir hale gelmesi için müşterinin kolunun kesilmesi gerektiğini söyler. Müşteri bunun saçma bir teklif olduğunu ve sorunlu olanın ceket olduğu konusunda ısrar eder ancak bir anlaşma sağlanamaz. Bu örnekte terzi doğal bakışa sahip bir öznedir ve olayları sadece dış olgular düzleminde inceleyerek özne hakkında yorumda bulunur. Özne ise kendi perspektifinden bakarak deneyiminin olgu ile uyumsuz olduğunu iddia eder. Bu probleme fenomenolojik bakış ile bir çözüm getirilir ve özneyi olguya uydurmak yerine, olgu özne ile uyumlu hale getirilir. Yani öznenin deneyimi ve perspektifi olguların dışarıdan görülmeyen yüzlerini aydınlatır. Bunun yanında, bazı olgular *sadece* özneye görünür olabilir. Baş ağrısı çeken bir kişi ağrısının varlığından emindir ancak bunu başka bir insana ispat edemez. Ağrının gösterilememesi onun hayal olduğu anlamına gelmediği gibi bilakis ağrı çeken kişi için gerçektir. Bu ağrı üzerinde bir tahlil yapılabilmesi ancak öznenin ağrı hakkındaki betimlemelerine güvenilerek yapılabilir.

Amedeo Giorgi psikolojide uygulanan nicel ve deneysel prosedürlerin araştırmacıları yanlış yönlendirerek sığ cevaplarda boğduğunu iddia ederek fenomenolojik yöntemin bu alanda derin bir bilgi sahası açtığını savlar. Çalışmalarında sık sık fenomenolojik yöntem ile bilimsel prosedürlerin ortaklaşa kullanımını vurgulayan Giorgi¹¹ psiko-fenomenolojinin bilimsel bir yöntem olduğunu iddia ederek hastaların kendi deneyimlerini betimlemeleri ve bu betimlemelerin büyük bir veri olarak analiz edilmesi gerektiği üzerinde durur. Bilimsel bir araştırmanın fenomenolojik yöntemi kullanabilmesi için epokhe ve paranteze alma işleminin gerçekleştirilebilir olması gereklidir (Giorgi, 1994, s. 206). Araştırmacı bütün önceki teorileri paranteze almalı ve kendisine görünen şeyleri¹² mutlak olarak kabul etmemelidir. Her zaman ilk izlenimdeki fenomenlerin arkasındaki gerçeklerin peşine düşmelidir. Bu sayede araştırmacı bilincine düşen ilk izlenimlerin asıl nedenlerini ve hakikatlerini keşfetme imkanını yakalamış olur (Giorgi, 2012, s. 4). Bu tür bir araştırma yöntemi her alan için geçerli değildir çünkü önceki teori ve yöntemleri görmezden gelmek araştırmayı imkansız hale getirebilir. Örneğin; fizik, matematik ve diğer fen bilimleri. Dan Zahavi bu noktada Husserl fenomenolojisinin dışına çıkarak bilimsel araştırma yapmak için epokhe ve paranteze almanın şart olmadığını ileri sürer.

¹¹ Amedeo Giorgi'nin fenomenolojik psikolojinin bilimsel bir metot olarak kullanılabilmesi hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Giorgi, A. (2006a). Difficulties encountered in the application of the phenomenological method in the social sciences. *Análise Psicológica* 3,(XXIV) 353-361. Giorgi A. (2006b). Concerning variations in the application of the phenomenological method. *The Humanistic Psychologist*, 34, 305-319. Giorgi, Amedeo, & Giorgi, Barbro. (2008) Phenomenology. In Jonathan A. Smith (ed). *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods* (2nd ed., pp. 26-52). London: Sage Publications Ltd.

¹² Önceden sahip olduğu paradigmaya bağlı bilgiler olma riski taşıdığından, verilere şüphe ile yaklaşmalıdır. Tıbbi bir kalıba ya da forma sokmaya çalışmamalıdır.

Husserl tüm bilgi alanlarının transandantal felsefe alanına indirgenebileceğini ve epokhe'nin bilinçte gerçekleştirilmesi gerektiğini iddia ederken Zahavi fenomenolojik transandantal indirgemenin hemşirelik, antropoloji, sosyoloji ve dil bilimi gibi birçok alanda araştırmayı kolaylaştırmak yerine çok daha karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hale getirdiğini savlar. (2019, s. 268) Zahavi'ye göre Husserl'in epokhe ve paranteze alma konusundaki ısrarı katı transandantal idealizmi savunmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Zahavi'ye göre Husserl'in Amsterdamdaki "fenomenolojik psikoloji dersleri"¹³ kimse üzerinde bir etki uyandırmamıştır (2019, s. 272).

Sonuç

Sonuç olarak Zahavi epokhe ve indirgeme yapılmadan da psiko-patoloji ve psikiyatri gibi alanlarda başarılı fenomenoloji çalışmalarının olduğuna sahadan örnekler getirerek, fenomenolojik yöntemin her alanda olmasa da bilinç ve içsel dünya ile ilgili özneye bağlı araştırmalarda kullanılabileceğini savlamıştır. Nitekim varoluşsal felsefe alanında Heidegger, Sartre ve Merleau-Ponty gibi düşünürler Husserl'in ortaya attığı fenomenolojiyi çok daha farklı şekillerde yorumlayarak Husserl'in çizdiği idealist tablonun dışına çıkmışlardır. Husserl'in düşünce alanında yarattığı etki reddedilemez boyuttadır ancak bu etkinin felsefi temelini birçok varsayıma dayandığını görmemiz gerekir. Bu makalede Husserl fenomenolojisinin imkanı sorgulanırken bazı bilim alanlarında imkanlı ve faydalı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Husserl sonrası Heidegger ve Sartre gibi felsefecilerin fenomenolojiye bakış açıları bu alanın ölmediğini gösterir niteliktedir. Geleceğe bir projeksiyon olarak öznenin deneyiminin temel olabileceği alanlarda yapılan fenomenolojik çalışmaların bilimsel pratik süreçleri görmezden gelmemesi gerekir. Pratik olarak uygulanması imkansız olan Husserl'in fenomenolojik yöntemi ile bilimlere temel sağlamak mümkün görünmemektedir. Husserl insanı bilince indirgerken insanın tüm ilişkisel bağlarını koparmaya çalışmış ve onu tüm sosyallikten uzaklaştırıp soymuştur. Bu durumda başka bir tehlike olarak solipsizm problemi önümüze çıkmaktadır. Solipsizm problemi, Husserl'in fenomenolojik yönteminde dış alemin varlığının kabul edilmesi ile beraber çözülmüş görünse de bilince sıkışmış bir anlayışın izleri görünmektedir. Ancak insan zatî olarak toplumsal bir varlıktır ve insanı insan yapan ilişkisellikten soyulma, hakikatlerin keşfini sağlamak şöyle dursun tüm gerçeklerden uzak yabancı bir varlığa neden olur. Bu idealist erek insanın *diğerleri* ile ilişkisinde yabancılaşmadan başka bir şeye neden olmaz. Varoluşçu felsefenin kendisini temel olarak aldığı Husserl fenomenolojisinin varsayımları dikkate alınmadan felsefe yapmanın sorunlu olduğu ortadadır. Bu nedenle Husserl fenomenolojisinin hem teorik hem de pratik düzlemlerdeki varyasyonlarında fenomenolojik yöntemin varsayımları göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

- Adorno, T. W. (2020). Husserl ve İdealizm Problemi. G. Ateşoğlu (Dü.) içinde, *Varoluşçuluk, Fenomenoloji, Ontoloji* (E. T.Somyürek, K. Gülenç, & A. İ.Duru, Çev., s. 171-188). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Descartes. (2020). *Yöntem Üzerine Konuşma*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fréchette, G. (2020). Brentano on Phenomenology and Philosophy as a Science. D. Fisette, & G. Fréchette içinde, *Franz Brentano and Austrian Philosophy* (s. 101-116) içinde. Wien: Vienne Circle Society.
- Giorgi, A. (1994). A phenomenological perspective on certain qualitative resarch methods. *Journal of Phenomenological Psychology*, 190-220.

¹³ Amsterdam Lectures

- Giorgi, A. (2012). The descriptive phenomenological psychological method. *Journal of Phenomenological*, 3-12.
- Husserl, E. (2001). *Logical investigations* (First paperback edition; D. Moran, Ed.; J. N. Findlay, Çev.). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. (H. Tepe, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Husserl, E. (2008). *Introduction to logic and theory of knowledge: Lectures 1906-07* (C. O. Hill, Çev.). Springer.
- Husserl, E. (2021). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*. (T. Mengüşoğlu, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Üner, A. (2014). Nedensellik İlkesi: Hume'a Karşı Kant. *Mavi Atlas*, 100-108.
- Kant, I. (1929). *Critique of Pure Reason*. Newyork: St Marin's Press.
- Kearney, R. (1986). *Modern Movements in European Philosophy*. Manchester and Newyork: Manchester University Press.
- Küçükalp, K. (2008). *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Lyotard, J.-F. (2007). *Fenomenoloji*. (İ. Birkan, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Marcuse, H. (1965). On Science and Phenomenology. R. S.Cohen, & M. W.Wartofsky içinde, *Boston Studies in the Philosophy of Science* (s. 279-290). Newyork: Humanities Press.
- Mastermann, M. (2017). "Paradigmanın Doğası" *Eleştiri ve Bilginin Gelişmesi*. (İ. Lakatos, A. Musgrave, Dü, & N. Küçük, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Özlem, D. (2012). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap.
- Pietersma, H. (2000). *Phenomenological epistemology*. New York: Oxford Univ. Press.
- Poincaré, H. (2019). *Bilim ve Hipotez*. (F. Yücel, Çev.) Ankara: Fol Yayınları.
- Şan, E. (2010). Neden Hala Husserl? *Baykuş*, 14-29.
- Zahavi, D. (2019). Applied phenomenology: why it is safe to ignore the epoché. *Continental Philosophy Review*, 259-273.

Araştırmacıların Katkı Oranı:

1. Yazar: % 100

Çatışma Beyanı: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Belirtilmemiştir.